

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ
ОДЕЉЕЊЕ ЈЕЗИКА И КЊИЖЕВНОСТИ
ОДБОР ЗА ОНОМАСТИКУ

ОНОМАТОЛОШКИ
ПРИЛОЗИ
XXI

Примљено на IX скупу Одељења језика и књижевности, од 23. новембра 2010. године, на основу реферата Александра Ломе, дописног члана САНУ, Слободана Реметића, редовног члана АНУРС и др Јованке Радић, вишег научног сарадника у Институту за српски језик САНУ

Уређивачки одбор

†академик Милка Ивић, редовни члан САНУ, Александар Лома, дописни члан САНУ, проф. др Мато Пижурица, др Јованка Радић, виши научни сарадник у Институту за српски језик САНУ (секретар Уређивачког одбора), Слободан Реметић, редовни члан АНУРС и проф. др Љиљана Црепајац

Главни уредник
АЛЕКСАНДАР ЛОМА

БЕОГРАД
2011

ПРИКАЗИ

ПИВСКА ТОПОНИМИЈА У ЕДИЦИЈИ „БИБЛИОТЕКА ОНОМАТОЛОШКИХ ПРИЛОГА“

Радојка Цицмил-Реметић, *Топонимија Пивске њланине*, Библиотека Ономастолошких прилога, књ. 1, Одбор за ономастику, Српска академија наука и уметности, Београд 2010, 1–354.

Топонимија Пивске њланине је објављена као прва књига у едицији „Библиотека Ономастолошких прилога“, чије покретање је иницирао Одбор за ономастику Одељења за језик и књижевност САНУ. Представљање прве књиге новопокренуте едиције повлачи за собом потребу да се том приликом научна јавност у најкраћим цртама упозна и са разлозима за покретање едиције, односно, са досадашњим начином објављивања резултата ономастичких истраживања у нас, пре свега оних која су рађена под покровитељством Одбора за ономастику САНУ.

I

Након формирања Одбора за ономастику САНУ (1974), који је као свој основни задатак поставио организацију „сакупљања, сређивања и публиковања ономастичке грађе“, ¹ отпочела су институционално организована ономастичка истраживања на српском језичком простору. Прикупљањем и сређивањем грађе од почетка је руководио Павле Ивић, који је после непуне четири године од формирања Одбора уредио и прву књигу часописа *Ономатолошки прилози* (1979). Почев од те књиге, у *Ономатолошким прилозима* (ОП) се, напоредо са научним чланцима и краћим студијама из области ономастике, објављују и обимне „монографске“ студије и ономастичка грађа прикупљена према писаним инструкцијама Одбора широм српског језичког простора. Примера ради, између корица часописа ОП налазе се три обимне студије Митра Пешикана из историјске ономастике („Из историјске топонимије Подримља“, ОП II, 1–92; „Зетско-хумско-рашка имена на почетку турскога

¹ Светозар Стијовић, „Развој српске ономастичке науке у последњој четвртини века“, *Јужнословенски филолог* LIII, Београд 1997: 201.

доба“, III, 1–120; IV, 1–135, V, 1–176; „Стара имена из доњег Подримља“, VII, 1–119),² обимне студије и(ли) пописи ономастичке грађе прикуљане на Косову и Метохији (нпр. „Ономастика источног дела Метохијског (Пећког) Подгора“, I, 237–380, „Ономастика средишњег дела Метохијског (Пећког) Подгора“, II, 197–236, „Ономастика западног дела Метохијског (Пећког) Подгора“, III, 193–300 — Светозара Стијовића; „Из ономастике јужне Метохије“, V, 413–604, „Ономастика Сирињичке жупе“, IX, 253–457 — Милете Букумирића; „Ономастика Горе“, XII, 33–366 — Алије Цоговића) и у другим српским областима (нпр. „Ономастика Љубомира“, VI, 191–438 — Момчила Ђурића, „Ономастика Срема (I део, северни Срем)“, VIII, 305–447 — Жарка Бошњакковића, „Рјечник антропонима Буковице“, X, 175–363 — Живка Бјелановића, „Ономастика Заглавка“, XVII, 5–404 — Јакше Динића, „Микротопонимија Сврљига“, XVIII, 39–180 — Недељка Богдановића). Ту су и ономастичке студије развијене на темељу одбрањених докторских дисертација („Микротопонимија бујановачког и прешевског краја“, XV, 1–169 — Јаворке Маринковић, „Топонимија Белице“, XVI, 17–322 — Јованке Радић), али и специјализоване ономастичке студије и речници (или регистри) рађени на основу грађе из различитих врста извора (нпр. „Ономастикон погинулих на Сремском фронту“, XII, 439–533 — Јелене Пешикан; „Ороними Србије I (А–Ј)“, XIX–XX, 37–330 — Звездане Павловић, „Епска хидронимија“, XIX–XX, 449–521 — Мирјане Детелић).³

Нарастање потреба за посебном ономастичком едицијом унеколико одсликава и структура часописа *ОП*: књиге II–XV имају две рубрике — „Расправе и чланци“ и „Грађа“; књига XVI једну (слично књ. I) — „Расправе и грађа“; од књ. XVII појављује се нова, за развој ономастике изузетно важна рубрика — „Осврти и прикази“, која следи иза рубрике „Расправе и грађа“, док су следеће две књиге (XVIII и XIX–XX) организоване у три рубрике — „Расправе и чланци“, „Монографске студије и грађа“ и „Осврти и прикази“. Уредничка трагања за моделом организације који би омогућио да се у часопису препознају прилично хетерогени прилози (научни чланци и расправе, обимније „монографске“ студије, грађа представљена у текстовима обима од десетак до неколико стотина страна и сл.), Александар Лома, уредник часописа *ОП* и председник Одбора за ономастику САНУ, разрешио је тако што је иницирао покретање едиције Библиотека Ономатолошких прилога. У току 2010. године ту иницијативу прихвата Одбор за ономастику, а потом и Одељење за језик и књижевност САНУ, чиме су створени организациони и сви други предуслови за публикување прве књиге новопокренуте едиције.

² Дајући преглед обимнијих текстова објављених у *ОП*, С. Стијовић ове три „фундаменталне студије Митра Пешикана“ издваја као „најбоља остварења српске историјске ономастике“ (Исто: 208).

³ У осврту на развој српске ономастике, С. Стијовић издваја више десетина „обимнијих монографија грађе“ које су у *ОП* објављене од I до XIII књиге (Исто: 207–208).

II

Књига *Топонимија Пивске планине* Радојке Цицмил-Реметић доноси лингвистичку (или лингво-културолошку) анализу и речник топономастичке грађе већином прикупљене у организацији и под покровитељством Одбора за ономастику САНУ.⁴ Књига садржи 321 страну текста у ужем смислу (+ 5 страна са литературом и 23 стране са илустрацијама).

Прво поглавље је „Увод“, где су укратко пренесени за ово истраживање релевантни подаци о географији и историји области која се шири и уздиже од међуречја Пиве и Таре (13–15), а потом дат и преглед досадашњих ономастичких, дијалектолошких и етнолошких испитивања ове области (15–17). Најобимнија је трећа потцелина Увода — „Језик и топонимија“ (17–24). Висок степен уједначености овдашњег дијалекатског типа („компактна етничка, племенска и језичка целина“, 23), темељно већ обрађеног у науци о језику, с правом се објашњава и дуготрајном организационо-административном целовитошћу ове области. У том се делу указује на бројне ониме који сведоче о друштвеноисторијским сменама и променама (исп. *Савин кук*, *Ерцегове сџране*, *Саиш*, *Нишан*, *Лагер*, *Партизанска ђећина*), а у дубљем слоју и о негдашњим етничко-језичким прожимањима (указује се на трагове романског језичког супстрата: *Дурмитџор*, *Баланџића злокос*, *Баљуша*, *Бојун*, *Мајсаруге*, *Сурдуй*, *Шкарица*...). Идентификују се и оними који као топономастичке или давно топонимизоване форме носе трагове некада живих појава у творби (нпр. облици са старим суфиксом *-јь*: *Жујањ дола*, *Ивањ до*, *Јањча греда*, *Миловач до*, *Миловча брдо*) и облицима речи у српском језику (нпр. топоними у којима аутор препознаје трагове „старог дуала“: *Водена дола*, *Врџа*, *Гаја*, *Тојла дола* и сл.).

Друго поглавље носи наслов „Насеља Пивске планине“ (25–76). Укратко је описано свако од 24 насеља: географски положај, сеоске породице са подацима о пореклу и крсној слави, информатори и комплетна микротопонимија сеоског атара. Као издвојена целина дат је и попис топонима са ненасељеног дела кањона Пиве (простор изван сеоских атара). Висок проценат истих тополексема (нпр. *џод*, *локва*, *џојку(џ)њица*, *орница*) и исти топономастички модели у топонимији већине сеоских атара координира са дијалектолошким налазима о уједначености овдашњег дијалекатског типа и недвосмислено потврђује тезу о дуготрајној хомогености становништва ове области.

Треће поглавље, под насловом „Семантички аспект“ (77–142), доноси семантичку анализу микротопонима пописаних у свих 25 села Пивске планине.⁵

⁴ Ауторка је грађу прикупила „током летњих месеци 1989. и 1990. године, а касније је, по потреби, у краћим теренским екскурзијама проверавала и допуњавала“ (11). Након теренских провера, у монографију је укључена и непубликована грађа чије је прикупљање на овом простору подстакао Обрен Благојевић, као и топонимија коју је за потребе Одбора за ономастику САНУ у *Црквичком Пољу* прикупила Милица Радовић-Тешић.

⁵ Семантичкој анализи је подвргнута и грађа прикупљена у дурмиторском селу *Црна Гора* (или *Мала Црна Гора*, кањон реке Сушице и део кањона Таре), која је била предмет анализе у магистарској тези колегинице Цицмил-Реметић. Теза је објављена као студија под насловом „Топонимија дурмиторског села Црне Горе“ (*Ономастолошки прилози XVI*, Београд 2003, 323–375), са речником топонима потврђених у томе селу. Дакле, раније објављена грађа из

Логика те анализе, најтешње повезана са природом тла и начином живота на истраживаном простору, условила је издвајање већих потцелина.

Природу тла (78–110) најдиректније одражавају географски термини, међу којима најбројнију и најразуђенију групу чине „називи уздигнутих облика“, што је сасвим очекивана појава на терену „који чине високе планине и четири окомита кањона, који пресецају врлетни регион“ (28). Бројни су, али нешто мање разуђени, и „називи улегнутих и равних облика“, какав је случај и са хидронимима. Испод посебних наслова разврстане су топономастичке метафоре („Метафоре по облику и изгледу“, „Метафоре по квалитету“ и „Метафоре по намени“, 93–101), оними који најбоље сугеришу слику одређеног дела рељефа, облик потеса, квалитет и значај терена (нпр. *Демирлија* — „округла локва“, *Језичка гора* — „дуг, узан терен обрастао шумом“, *Горње шаке*, *Доње шаке* — „мале, плитке долине“, *Бисерчићи* — „равне и квалитетне ливаде“), да би се ова целина завршила насловима „Фитоними“ и „Зооними“ у топонимији (101–110).

О начинима живота, „привредној прошлости“ и „духовној култури“ ове области уверљиво сведоче топоними семантички анализирани у оквиру поглавља „Културни топоними“ (110–122). Ту су разврстани топоними који сведоче о местима значајним за „смештај и узгој (исхрану и појеђе) стоке“, о планинском повртарству, воћарству и пољопривреди; о људским грађевинама и занатима; о путевима, „прогонима“, прелазима, козјим стазама; о местима на којима се играло и надигравало, молило и почивало.

Последња потцелина овога дела књиге носи наслов „Микротопоними образовани од антропонима“ (122–142), у оквиру које се издвајају поднаслови „Микротопоними изведени од родбинских односа, пола и узраста“, „Топоними изведени од занимања, звања и титула“, „Микротопоними изведени од етронима“, „Ојконими изведени од презимена“, „Микротопоними образовани од презимена“ и, најзад — „Микротопоними изведени од антропонима (личних имена, надимака и хипокористика)“, који се на основу структуре разврставају у две групе: „Двочлани микротопоними изведени од антропонима“ и „Једночлани микротопоними изведени од антропонима“.

Четврто и најобимније поглавље у књизи је „Речник“, који захвата више од половине књиге (143–311). Топономастички подаци су забележени у аутентичном изговорном лику (акцентовани), снабдевени релевантним подацима о граматичком статусу тополексеме и подацима о облику, покривености и положају именованог географског објекта. У јединственом азбучном реду донесени су топоними (једночлане и вишечлане јединице) и лексеме које учествује у структури топонима, што омогућава лак и поуздан увид у језичка средства која учествују у топонимији. Изразито велики број топонима забележених на сразмерно малом простору свакако је повезан са конфигурацијом тла, и показатељ је брижљиво урађеног теренског истраживања, али се може разумети и као одраз (и услов) доброг сналажења планинштака у простору.

Црне Горе, са простора који у етно-географском смислу чини целину са Пивском планином (в. Карту на стр. 25), разматрана је (навођена) само у овом поглављу монографије.

Књига се завршава „Закључним разматрањима“ (313–318), која се могу представити као разрада увида да анализа прикупљене ономастичке грађе потврђује „континуитет живљења и привређивања на врлетима Пивске планине од античких времена до наших дана“ (313). Следи резиме на руском језику (319–321) и списак коришћене литературе са разрешењем скраћеница (323–327). У „Прилозима“ (329–352) су дате старе и нове фотографије истражених села и других именованих објеката, међу којима су и они који су од 1975. године потопљени водама пивског акумулационог језера.

Реч је, дакле, о изузетно вредној монографији посвећеној топонимији данас увелико депопулисане области. Поред користи коју науци о језику доноси студиозно урађена анализа прикупљене грађе, и сама азбучно уређена грађа, прикупљена у последњем тренутку, остаје драгоцен ослонац истраживачима на пољу ономастике, дијалектологије, историје језика, али и етимологије, етнографије, археологије и других научних дисциплина.

Јованка Радић